

ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ ΚΑΙ ΑΙΡΕΣΗ ΤΩΝ ΑΝΤΙΧΑΛΚΗΔΟΝΙΩΝ
ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΑΓ. ΙΩΑΝΝΗ ΤΟ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟ

Εισαγωγή

Η πρόοδος του Θεολογικού Διαλόγου της Ορθόδοξης Εκκλησίας με τις Μη-Χαλκηδόνιες Εκκλησίες της Ανατολής, παρά το γεγονός ότι προκάλεσε το ζωνρό ενδιαφέρον και το θαυμασμό ακόμη και δυτικών θεολόγων¹, δημιούργησε εντούτοις έντονο κλίμα αντιδράσεων εκ μέρους ορισμένων Ορθοδόξων², με αποτέλεσμα όχι μόνο να μη λαμβάνεται σοβαρά υπ' όψη αλλά και να παρερμηνεύεται από ορισμένους εξ αυτών ακόμη και η νηφάλια δογματική αξιολόγηση των Αντιχαλκηδονίων ή, όπως αποκαλούνται σήμερα, Μη-Χαλκηδονίων, που κάνει στο *Περί αιρέσεων* έργο του ο άγ. Ιωάννης ο Δαμασκηνός³. Πράγματι στο εν λόγω έργο του ο μεγάλος αυτός και ακριβής δογματολόγος της Ορθοδόξου Εκκλησίας επιδιώκοντας να αναλύσει και να καταστήσει γνωστές τις διάφορες αιρέσεις, δεν παραλείπει να αναφερθεί μεταξύ των άλλων και στους Αντιχαλκηδονίους, περιγράφοντας με τρόπο σαφή και αδιαμφισβήτητο τη δογματική τους ταυτότητα. Καίτοι επισημαίνει τον αιρετικό χαρακτήρα τους, που συνίσταται στην απόσχισή τους από την Ορθόδοξη Εκκλησία, λόγω της αρνήσεώς τους να δεχτούν τον Όρο της Χαλκηδόνας, και γενικότερα τις αποφάσεις της Δ' Οικουμενικής

¹ Βλ. ενδεικτικά Α. Μ. Ritter, «Der gewonnene christologische Konsens zwischen orthodoxen Kirchen im Licht der Kirchenvätertradition», στο *Logos. Festschrift für Luise Abramowski*, Berlin - New York 1993, σ. 469 κ.ε. D. W. Winkler, *Koptische Kirche und Reichskirche. Altes Schisma und neuer Dialog*, Tyrolia – Verlag, Innsbruck – Wien 1997, σ. 222 κ.ε. 332 εξ. D. Wendebourg, «Chalkedon in der ökumenischen Diskussion», στο *Chalkedon: Geschichte und Aktualität. Studien zur Rezeption der christologischen Formel von Chalkedon*, herausgegeben von J. van Oort und J. Roldanus, Leuven 1998, σ. 193 εξ. 208 κ.ε.

² Βλ. σχετικά Θ. Ζήση, *Η “Ορθοδοξία” των Αντιχαλκηδονίων Μονοφυσιτών*, Εκδ. «Βρυέννιος», Θεσσαλονίκη 1994. Του ίδιου, *Τα όρια της Εκκλησίας. Οικουμενισμός και Παπισμός*, Θεσσαλονίκη 2004, σ. 104-125. Ιεράς Μονής Οσίου Γρηγορίου, *Είναι οι Αντιχαλκηδόνιοι Ορθόδοξοι; Κείμενα της Ιεράς Κοινότητος του Αγίου Όρους και άλλων αγιορειτών Πατέρων περί του διαλόγου Ορθοδόξων και Αντιχαλκηδονίων (Μονοφυσιτών)*, Άγιον Όρος 1995. Ιεράς Κοινότητος Αγίου Όρους Άθω, *Παρατηρήσεις περί του Θεολογικού Διαλόγου Ορθοδόξων και Αντιχαλκηδονίων (Απάντησις εις κριτικήν του Σεβ. Μητροπολίτου Ελβετίας κ. Δαμασκηνού)*, Άγιον Όρος 1996. Σ. Ν. Μποζοβίτη, *Τα αιώνια σύνορα της Ορθοδοξίας και οι Αντιχαλκηδόνιοι*, Εκδ. Αδελφότητα Θεολόγων «Ο Σωτήρ», Αθήναι 1999. Α. Ν. Παπαβασιλείου, *Ο Θεολογικός Διάλογος μεταξύ Ορθοδόξων και Αντιχαλκηδονίων*, τόμ. Α', Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου, Λευκωσία 2000. J.-C. Larchet, «Το Χριστολογικό πρόβλημα περί της μελετωμένης ενώσεως της Ορθοδόξου Εκκλησίας και των Μη-Χαλκηδονίων Εκκλησιών: Εκκρεμούντα θεολογικά και εκκλησιολογικά προβλήματα», στο *Θεολογία* 74/1 (2003), σ. 199-234 74/2 (2003), σ. 635-670 75/1 (2004), σ. 77-104.

³ Βλ. λ.χ. Θ. Ζήση, *Η “Ορθοδοξία” των Αντιχαλκηδονίων Μονοφυσιτών*, Εκδ. «Βρυέννιος», Θεσσαλονίκη 1994, σ. 18 κ.ε. Του ίδιου, *Τα όρια της Εκκλησίας. Οικουμενισμός και Παπισμός*, Θεσσαλονίκη 2004, σ. 115 κ.ε. Ιεράς Κοινότητος Αγίου Όρους Άθω, όπ. παρ., σ. 71. J.-C. Larchet, όπ. παρ., στο *Θεολογία* 74/2 (2003), σ. 661 κ.ε. Βλ. και Δ. Τσελεγγίδη, «Επιστημονική κριτική μιας διδακτορικής διατριβής», στο *Γρηγόριος ο Παλαμάς* 85/792 (2002), σ. 311 εξ.

Συνόδου, δεν διστάζει να αναγνωρίσει την ορθοδοξία τους ως προς όλα τα άλλα, επισημαίνοντας επί λέξει τα εξής: «Αιγύπτιοι, οι και Σχηματικοί (ή κατ' άλλη γραφή «Σχισματικοί»), και Μονοφυσίται οι προφάσει του εν Χαλκηδόνι συντάγματος του τόπου αποσχίσαντες της Ορθοδόξου Εκκλησίας. Αιγυπτιακοί δε προσείρηνται, διά το πρώτους Αιγυπτίους κατάρξασθαι τούτου του σχήματος (ή κατ' άλλη γραφή «τούτου του σχίσματος») επί Μαρκιανού και Ουαλεντινιανού των βασιλέων τα δε άλλα πάντα ορθόδοξοι υπάρχοντες. Ούτοι δε προσπαθεία τη προς τον εν Αλεξανδρείᾳ Διόσκορον, τον υπό της εν Χαλκηδόνι συνόδου καθαιρεθέντα, ως τον Ευτυχούς δογμάτων συνήγορον, αντεπάθησαν τη συνόδω και μυρίας τόγες επ' αυτοίς μέμψεις κατ' αυτής ανεπλάσαντο... σκαιούς αυτούς και ματαιόφρονας αποδείξαντες»⁴. Ας έλθουμε όμως να δούμε αναλυτικά ποια είναι η δογματική ταυτότητα των Αντιχαλκηδονίων με βάση την περιγραφή και την αξιολόγηση της αιρέσεως αυτής που κάνει εν προκειμένω ο άγ. Ιωάννης ο Δαμασκηνός.

α) Η δογματική ταυτότητα των Αντιχαλκηδονίων

Ορισμένοι ορθόδοξοι θεολόγοι έχουν τη γνώμη ότι η δογματική ταυτότητα των Αντιχαλκηδονίων κατά το Δαμασκηνό συνίσταται στη μονοφυσιτική Χριστολογία τους, πράγμα που, όπως υποστηρίζουν, δηλώνεται ήδη από το χαρακτηρισμό τους εκ μέρους του Δαμασκηνού στο ανωτέρω απόσπασμα από το *Περί αιρέσεων* έργο του ως «Μονοφυσιτών»⁵. Θα πρέπει όμως να τονίσουμε ευθύς εξ αρχής ότι η άποψη αυτή των ανωτέρω θεολόγων είναι τελείως εσφαλμένη για το λόγο ότι ο χαρακτηρισμός «Μονοφυσίται» στο ανωτέρω κείμενο δεν χρησιμοποιείται για να δηλώσει τη δογματική ταυτότητα του Διοσκόρου και των οπαδών του, αλλά είναι απλώς ένα από τα διάφορα ονόματα, τα οποία τους απέδιδαν οι ορθόδοξοι αντίπαλοί τους και με τα οποία ήταν γνωστοί στην εποχή του Δαμασκηνού. Όπως οι χαρακτηρισμοί «Αιγύπτιοι» και «Σχηματικοί» αποδίδονταν κατά το Δαμασκηνό σ' αυτούς «*δια το πρώτους Αιγυπτίους κατάρξασθαι τούτου του σχήματος επί Μαρκιανού και Ουαλεντινιανού των βασιλέων*»⁶, έτσι και ο χαρακτηρισμός «Μονοφυσίται» τους αποδίδονταν εκ μέρους των Ορθοδόξων, επειδή προφανώς απέρριπταν τον Όρο της Χαλκηδόνας και δέχονταν αποκλειστικά και μόνο την κυρίλλεια φόρμουλα «Μία φύσις του Θεού Λόγου σεσαρκωμένη», και όχι βέβαια γιατί ασπάζονταν τη μονοφυσιτική Χριστολογία του Ευτυχούς, την οποία μάλιστα, όπως και τον ίδιο τον Ευτυχή, καταδίκασαν ήδη απ' αρχής της συστάσεως του

⁴ Βλ. PG 94, 741 Α..

⁵ Βλ. Θ. Ζήση, *Η "Ορθοδοξία" των Αντιχαλκηδονίων Μονοφυσιτών*, Εκδ. «Βρυέννιος», Θεσσαλονίκη 1994, σ. 19 εξ. Του ίδιου, *Τα όρια της Εκκλησίας. Οικουμενισμός και Παπισμός*, Θεσσαλονίκη 2004, σ. 117. Ιεράς Κοινότητος Αγίου Όρους Άθω, όπ. παρ., σ. 71. Δ. Τσελεγγίδη, όπ. παρ., σ. 311.

⁶ Βλ. PG 94, 741 Α..

αντιχαλκηδονίου σχίσματος⁷. Άλλωστε θα πρέπει να έχουμε υπόψη μας ότι στο *Περί αιρέσεων* έργο του ο Δαμασκηνός, παρουσιάζοντας τις διάφορες αιρέσεις, πρώτα αναφέρει τα ονόματα, με τα οποία αυτές ήταν γνωστές, και στη συνέχεια προβαίνει στην έκθεση της διδασκαλίας τους και στην αξιολόγησή τους. Κατά συνέπεια η δογματική ταυτότητα των Αντιχαλκηδονίων οπαδών του Διοσκόρου στο παραπάνω κείμενο του Δαμασκηνού δεν δηλώνεται με το χαρακτηρισμό «Μονοφυσίται», αλλά με αυτό που επισημαίνει στη συνέχεια ο Δαμασκηνός, ότι δηλ. εξαιτίας του Όρου της Χαλκηδόνας αποσχίστηκαν από την Ορθόδοξη Εκκλησία, παρέμειναν όμως ως προς όλα τα άλλα ορθόδοξοι («*προφάσει του εν Χαλκηδόνι συντάγματος του τόπου αποσχίσαντες της Ορθοδόξου Εκκλησίας... τα δε άλλα πάντα ορθόδοξοι υπάρχοντες*»). Θα πρέπει μάλιστα να υπογραμμίσουμε ότι ο Δαμασκηνός αναγκάζεται να τονίσει το σημείο αυτό, για να διακρίνει έτσι το Διόσκορο και τους οπαδούς του απ' τους αντιχαλκηδόνιους οπαδούς του Ευτυχούς, τους αποκαλούμενους Ευτυχιανιστές, που ήταν οι πραγματικοί Μονοφυσίτες⁸.

Εξάλλου ούτε και το γεγονός ότι ο Δαμασκηνός χαρακτηρίζει το Διόσκορο ως «τον Ευτυχούς δογμάτων συνήγορον» σημαίνει ότι δέχεται τη δογματική ταυτότητα μεταξύ Διοσκόρου και Ευτυχούς, διότι τότε θα έπρεπε να εντάξει το Διόσκορο και τους οπαδούς του στην αίρεση των Ευτυχιανιστών και όχι να τους διακρίνει απ' αυτούς. Απλούστατα ο παραπάνω χαρακτηρισμός σχετίζεται μόνο με τις ενέργειες του Διοσκόρου στη «κληστική» σύνοδο (449), όπου πράγματι με τη συνηγορία του υπέρ του Ευτυχούς συνέβαλε αποφασιστικά στην αθώωση του καταδικασμένου από την Ενδημούσα σύνοδο του 448 μονοφυσίτη αιρεσιάρχη. Γνωρίζει όμως ασφαλώς ο Δαμασκηνός ότι ο Διόσκορος και οι οπαδοί του είχαν αναθεματίσει εκ των υστέρων ρητά και κατηγορηματικά τον Ευτυχή και γι' αυτό άλλωστε, εκτός από την απόσχισή τους από την Ορθόδοξη Εκκλησία, λόγω της άρνησής τους να δεχτούν την Δ' Οικουμενική Σύνοδο, πράγμα που συνιστά την ουσία της αίρεσής τους, τους θεωρεί ως καθ' όλα τα άλλα, δηλ. ως προς τη διδασκαλία τους, ορθοδόξους. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο και στο *Κατά Ιακωβιτών* έργο του ο Δαμασκηνός θεωρεί τους εν λόγω Αντιχαλκηδόνιους ως συμφωνούντες με την ουσία της χριστολογικής διδασκαλίας των προγενεστέρων Πατέρων της Εκκλησίας, υπογραμμίζοντας μάλιστα τα χριστολογικά εκείνα στοιχεία, τα οποία τους διαφοροποιούν από τον Ευτυχή⁹.

⁷ Βλ. συγκεκριμένα *Le Livre de Synaxaire*, *Patrologia Orientalis* 9, σ. 372 κ.ε., καθώς και την *Επιστολή* του Διοσκόρου *Προς Σεκουνδίνο*, R. Y. Ebied – L. R. Wickham, «A Collection of unpublished Letters of Timothy Aelurus», στο *The Journal of Theological Studies* 21 (1970), σ. 337- 360.

⁸ Βλ. σχετικά PG 94, 740 A - 744 B.

⁹ Βλ. *Τόμος, ως εκ προσώπου Πέτρου του αγιωτάτου επισκόπου Δαμασκού, Προς τον επίσκοπον δήτην του Δαραίας τον Ιακωβίτην* 14, PG 94, 1444 BCD: «Ωμολόγηται τοίνυν παρ' άπασι τοις αγίοις Πατράσιν εκ θεότητος και ανθρωπότητος γεγενήσθαι την ένωσιν, και τον Χριστόν εν θεότητι τέλειον,

Αυτή είναι η σωστή αξιολόγηση της δογματικής ταυτότητας των Αντιχαλκηδονίων κατά τον άγ. Ιωάννη το Δαμασκηνό. Την ίδια μάλιστα ακριβώς άποψη εκπροσωπούν και δύο μεγάλοι Έλληνες δογματολόγοι εγνωσμένου ορθοδόξου φρονήματος και διεθνούς επιστημονικού κύρους, οι αείμνηστοι Καθηγητές Ιωάννης Καρμίρης και π. Ιωάννης Ρωμανίδης.

Συγκεκριμένα ο Ιωάννης Καρμίρης στην εισήγησή του κατά τη θεολογική συνάντηση Ορθοδόξων και Αντιχαλκηδονίων στο Aarhus της Δανίας το 1964 υπογράμμισε επί λέξει τα εξής: «Ο κλασσικός δογματολόγος της Ορθοδόξου Εκκλησίας, Ιωάννης ο Δαμασκηνός, εξέφρασε επιτυχώς τη θετική στάση της Ορθοδοξίας έναντι των Μη-Χαλκηδονίων Χριστιανών της Ανατολής, όταν είπε ότι τους θεωρεί ως “προφάσει του εν Χαλκηδόνι συντάγματος του τόπου αποσχίσαντας της Ορθοδόξου Εκκλησίας... τα δε άλλα πάντα ορθοδόξους υπάρχοντες”. Λόγω αυτής της καταστάσεως, είναι αναγκαίο να γίνουν και από τις δύο πλευρές εντατικές προσπάθειες για την επανένωση των Μη-Χαλκηδονίων Εκκλησιών με την Ορθόδοξη Εκκλησία»¹⁰. Στη συζήτηση μάλιστα που έγινε μετά την εισήγησή του, έκανε την εξής σημαντική δήλωση, αφού προηγουμένως, όπως τόνισε, μελέτησε ο ίδιος τα σχετικά κείμενα όχι μόνο των Πατέρων της Εκκλησίας αλλά και των ηγετών των Μη-Χαλκηδονίων: «Κατέληξα στο συμπέρασμα ότι δεν υπάρχει πραγματική διαφορά μεταξύ Ορθοδόξων και Μη-Χαλκηδονίων όσον αφορά την ουσία του χριστολογικού δόγματος, καθ’ όσον όλοι δέχονται τη διδασκαλία του αγ. Κυρίλλου Αλεξανδρείας. Υπάρχει διαφορά μόνο όσον αφορά την ορολογία και τη διατύπωση αυτού του δόγματος»¹¹. Ανάλογη επίσης είναι

και τέλειον και ανελλιπή τον αυτόν εν ανθρωπότητι. Είπατε τοίνυν ημίν· και υμίν ταύτα δοκεί· Συνομολογήσετε, ως γέ μοι δοκεί... Ει γαρ εκ θεότητος και ανθρωπότητος τον Χριστόν λέγοντες, εκ δύο φύσεων αυτόν ομολογείτε, και ίσον παρ’ υμίν δύναται το εκ θεότητος και ανθρωπότητος τω εκ δύο φύσεων, πώς θεότητα και ανθρωπότητα τον Χριστόν λέγοντες και μετά την ένωση, και εν θεότητι και ανθρωπότητι, ου δύο φύσεις αυτόν και εν δυσίν ομολογήσετε φύσεις;». Βλ. σχετικά και Α. Louth, *St. John Damascene. Tradition and Originality in Byzantine Theology*, Oxford University Press, Oxford – New York 2002, σ. 161. Ως γνωστόν, ο Ευτυχής σε αντίθεση με τους εν λόγω Αντιχαλκηδονίους αρνούνταν να ομολογήσει τον Χριστό «εκ δύο φύσεων». «Μη γένοιτο», έλεγε, «εμέ ειπείν εκ δύο φύσεων τον Χριστόν ή φυσιολογείν τον Θεόν μου» (Βλ. ACO II, 1, 1, 136). Ομολογούσε μόνο «εκ δύο φύσεων γεγενήσθαι τον Κύριον ημών προ της ενώσεως» (Βλ. ACO II, 1, 1, 143), και «εκ δύο φύσεων» ένωση (Βλ. ACO II, 1, 1, 140), για να έχει την άνεση να ομολογήσει μετά την ένωση μία φύση. Για τον Ευτυχή το να ομολογεί κανείς «εκ δύο φύσεων» τον Χριστό σήμαινε ότι δεχόταν «δύο φύσεις» μετά την ενανθρώπιση (Βλ. εν προκειμένω Γ. Δ. Μαρτζέλου, *Γένεση και πηγές του Όρου της Χαλκηδόνας. Συμβολή στην ιστορικοδογματική διερεύνηση του Όρου της Δ’ Οικουμενικής Συνόδου*, Εκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1986, σ. 129 κ.ε.), πράγμα που συνιστούσε βασική διαφορά έναντι των αντιχαλκηδονίων οπαδών του Διοσκόρου. Και αυτό, όπως φαίνεται από τα ανωτέρω παρατιθέμενα κείμενα, το γνωρίζει πολύ καλά ο Δαμασκηνός κατά τη δογματική αξιολόγηση των Αντιχαλκηδονίων.

¹⁰ Βλ. J. N. Karmiris, «The Problem of the Unification of the Non-Chalcedonian Churches of the East with the Orthodox on the basis of Cyril’s formula: “Mia physis tou Theou Logou sesarkomene”», στο *The Greek Orthodox Theological Review* 10 (1965), σ. 62. Βλ. και P. Gregorios – W. H. Lazareth – N. A. Nissiotis, *Does Chalcedon divide or unite? Towards Convergence in Orthodox Christology*, Geneva 1981, σ. 30 εξ.

¹¹ Βλ. «DISCUSSION: Concerning the paper of Professor Karmiris», στο *The Greek Orthodox Theological Review* 10 (1965), σ. 75. Βλ. και P. Gregorios – W. H. Lazareth – N. A. Nissiotis, όπ. παρ., σ. 43.

και η στάση του π. Ιωάννη Ρωμανίδη, ο οποίος, θεωρώντας τους Αντιχαλκηδονίους οπαδούς του Διοσκόρου ορθοδόξους ως προς την ουσία της χριστολογικής διδασκαλίας τους, κάνει επανειλημμένα λόγο στην ανωτέρω μνημονευθείσα μελέτη του για «Χαλκηδονίους και Μη-Χαλκηδονίους Ορθοδόξους»¹², αφήνοντας σαφώς να διαφανεί ότι η μόνη ουσιαστική θεολογική διαφορά μεταξύ «Χαλκηδονίων και Μη-Χαλκηδονίων Ορθοδόξων» είναι η αποδοχή της Δ΄ Οικουμενικής Συνόδου.

Όστος είναι γεγονός ότι ο ίδιος ο άγ. Ιωάννης ο Δαμασκηνός, στρεφόμενος δριμύτατα εναντίον του Διοσκόρου και του Σεβήρου στο έργο του *Έκδοσις ακριβής της ορθοδόξου πίστεως*, δίνει την εντύπωση ότι τους θεωρεί αιρετικούς και για τη Χριστολογία τους, όταν γράφει επί λέξει «...ου κατά φυρμόν ή σύγχυσιν ή ανάκρασιν, ως ο θεήλατος έφη Διόσκορος Σεβήρος τε και η τούτων εναγής συμμορία»¹³.

Κατ' αρχήν πρέπει να υπογραμμίσουμε ότι, όπως προκύπτει από την εξονυχιστική και εις βάθος μελέτη των έργων των δύο ανωτέρω ηγετών των Αντιχαλκηδονίων, οι χαρακτηρισμοί αυτοί δεν συνδέονται με αυτή καθεαυτή τη Χριστολογία τους, η οποία, όπως αποδεικνύεται, δεν διαφέρει ουσιαστικά από τη Χριστολογία του αγ. Κυρίλλου Αλεξανδρείας¹⁴, αλλά με το γεγονός ότι ο Διόσκορος και ο Σεβήρος αρνήθηκαν να δεχθούν την Δ΄ Οικουμενική Σύνοδο, γενόμενοι με τη στάση τους αυτή ηγέτες και θεμελιωτές του αντιχαλκηδονίου σχίσματος. Και αυτό ακριβώς είναι που συνιστά τόσο για το Δαμασκηνό όσο και για τους λοιπούς Πατέρες την ουσία της αίρεσής τους· όχι η Χριστολογία τους καθ' εαυτήν. Δεν ενδιέφερε καθόλου τους Πατέρες, αν η Χριστολογία τους ήταν καθ' εαυτήν ορθόδοξη ή αιρετική, από τη στιγμή που οι ίδιοι απέρριπταν την Δ΄ Οικουμενική Σύνοδο ως νεστοριανική και έσχιζαν με τη στάση τους το σώμα της Εκκλησίας. Κι' αυτό γιατί *το κριτήριο της Ορθοδοξίας για τους Πατέρες της Εκκλησίας γενικότερα δεν είναι απλώς ιδεολογικό αλλά εκκλησιολογικό· περνάει μέσα από την αποδοχή των Οικουμενικών Συνόδων και έχει ως εκ τούτου εκκλησιολογική διάσταση*. Εξόχως χαρακτηριστικό λ.χ. είναι το γεγονός ότι, ενώ ως γνωστόν ο Θεοδώρητος Κύρου και ο Ίβας Εδέσσης, με τις ενέργειες και τα συγγράμματά τους εξύβρισαν τον άγ. Κύριλλο Αλεξανδρείας και υποστήριξαν το πρόσωπο και τη διδασκαλία του Νεστορίου, πράγμα για το οποίο θα μπορούσαν άνετα να χαρακτηριστούν ως αιρετικοί, εντούτοις, επειδή στη Χαλκηδόνα

¹² Βλ. J. S. Romanides, «St. Cyril's "One physis or hypostasis of God the Logos incarnate" and Chalcedon», στο *The Greek Orthodox Theological Review* 10 (1965), σ. 82 εξ.

¹³ Βλ. PG 94, 993 A.

¹⁴ Βλ. σχετικά την παραπάνω δήλωση του αείμνηστου Καθηγητή Ιω. Καρμίρη (σ. 4?), καθώς και τις δύο επί του προκειμένου διδακτορικές διατριβές Ηλ. Κεσμίρη, *Η Χριστολογία και η εκκλησιαστική πολιτική του Διοσκόρου Αλεξανδρείας*, Θεσσαλονίκη 2000 και Ιω. Θ. Νικολόπουλου, *Η Χριστολογία του Σεβήρου Αντιοχείας και ο Όρος της Χαλκηδόνας*, Θεσσαλονίκη 2002.

δέχτηκαν την οικουμενική απόφαση της Εκκλησίας και καταδίκασαν το Νεστόριο, θεωρήθηκαν από τους Πατέρες της Δ΄ Οικουμενικής Συνόδου ως ορθόδοξοι, χωρίς ωστόσο να αποκηρύξουν τις νεστοριανίζουσες θέσεις τους. Γι' αυτό άλλωστε εκ των υστέρων η Ε΄ Οικουμενική Σύνοδος που ασχολήθηκε ειδικότερα με τη Χριστολογία τους καταδίκασε τα νεστοριανίζοντα και αντικυρίλλεια συγγράμματά τους, καίτοι η Δ΄ Οικουμενική Σύνοδος τους είχε αποκαταστήσει ήδη ως ορθοδόξους (Καταδίκη των Τριών Κεφαλαίων)¹⁵. Το γεγονός αυτό δείχνει περίτρανα ότι το κριτήριο της ορθοδοξίας για την Εκκλησία δεν είναι τόσο το αν κάποιος διατυπώσει ορθά ή εσφαλμένα μια δογματική διδασκαλία, όσο κυρίως το αν αποδέχεται ή όχι τη σχετική οικουμενική απόφαση της Εκκλησίας. Υπό την έννοια λοιπόν αυτή και η απόρριψη της Δ΄ Οικουμενικής Συνόδου από τους ηγέτες των Αντιχαλκηδονίων και τους οπαδούς τους αρκούσε για τους Πατέρες, προκειμένου να τους προσάψουν τη μομφή του αιρετικού. Δεν τους ένοιαζε τίποτε άλλο, για να πεισθούν για τον αιρετικό χαρακτήρα των Αντιχαλκηδονίων.

Εξάλλου είναι επιστημονικά ανεπίτρεπτο να ερμηνεύονται οι διάφοροι χαρακτηρισμοί που αποδίδονται από τους Πατέρες της Εκκλησίας στους ηγέτες των Αντιχαλκηδονίων μονομερώς και ανεξάρτητα από τα αδιάσειστα ιστοριοθεολογικά στοιχεία που περιέχουν τα Πρακτικά ή ακόμη και τα συγγράμματά τους.

Όπως είναι άλλωστε γνωστό, ο Διόσκορος Αλεξανδρείας, που υπήρξε ο πρωταίτιος του αντιχαλκηδονίου σχίσματος, δεν καταδικάστηκε από την Δ΄ Οικουμενική Σύνοδο για λόγους δογματικούς, αλλά μόνο για λόγους κανονικούς. Αυτό δεν προκύπτει μόνο από την γ' συνεδρία της Συνόδου, κατά την οποία συνέβη η καταδίκη του Διοσκόρου¹⁶, αλλά και από τα όσα ρητά και εκπεφρασμένα δήλωσε ο Ανατόλιος Κων/πόλεως κατά την ε' συνεδρία της Συνόδου, προκειμένου να διατηρηθεί στο κείμενο του αρχικού Όρου η φράση «εκ δύο φύσεων», την οποία οι αυτοκρατορικοί αντιπρόσωποι, παρακινούμενοι από τους παπικούς λεγάτους, θεωρούσαν μονοφυσιτίζουσα, συνδέοντάς την με το πρόσωπο του Διοσκόρου. «Διά (την) πίστιν», υπογράμμισε, «ου καθηρέθη Διόσκορος, αλλ' επειδή ακοινωνησίαν εποίησε τω κυρίω Λέοντι τω αρχιεπισκόπω και τρίτον εκλήθη και ουκ ήλθεν, διά τούτο καθηρέθη»¹⁷. Αν ο Διόσκορος είχε καταδικαστεί για δογματικούς λόγους ως αιρετικός¹⁸,

¹⁵ Βλ. Β. Κ. Στεφανίδου, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, Αθήναι ³1970, σ. 239. Βλ. Ιω. Φειδά, *Εκκλησιαστική Ιστορία Α΄*, Αθήναι 1992, σ. 708 κ.ε.

¹⁶ Βλ. ACO II, 1, 2, 8 [204] – 29 [225].

¹⁷ Βλ. ACO II, 1, 2, 124 [320].

¹⁸ Την άποψη ότι ο Διόσκορος καταδικάστηκε κατά την Δ΄ Οικουμενική Σύνοδο όχι μόνο για κανονικούς αλλά και για δογματικούς λόγους εκπροσωπεί χωρίς σοβαρή επιχειρηματολογική τεκμηρίωση ο καθηγητής Δ. Τσελεγγίδης, στηριζόμενος εν προκειμένω αφενός σε μεμονωμένες «εκβολήσεις» ορισμένων Πατέρων της Χαλκηδόνας που αναθεμάτισαν τον Διόσκορο μαζί με το Νεστόριο και τον Ευτυχή και αφετέρου στο λίβελο του Ευσεβίου Δορυλαίου, ο οποίος, καταγγέλλοντας το Διόσκορο στη Χαλκηδόνα για τα όσα έκτροπα είχε διαπράξει στη «ληστρική»

αντιλαμβανόμαστε ότι ο άγ. Ανατόλιος δεν θα αντέτασσε ένα τέτοιο επιχείρημα έναντι των αυτοκρατορικών αντιπροσώπων, γιατί το επιχείρημα αυτό δεν θα είχε καμιά αποδεικτική ισχύ για την ορθοδοξία της φράσης «εκ δύο φύσεων» που χρησιμοποίησε όντως ο Διόσκορος και περιείχε ο αρχικός Όρος¹⁹. Όπως υποστήριξε μάλιστα ο π. Ιωάννης Ρωμανίδης εξ αφορμής σχετικής εισηγήσεως του Ιωάννη Καρμίρη στο Aarhus της Δανίας το 1964, «...ο Διόσκορος θεωρήθηκε κατά την πίστη του απολύτως ορθόδοξος από τόσο σημαντικούς Πατέρες της Χαλκηδόνας, όπως εκείνοι που εκπροσωπούσε ο Ανατόλιος Κωνσταντινουπόλεως»²⁰.

Ανεξάρτητα όμως από το γεγονός αυτό θα πρέπει να τονίσουμε ότι δεν υπάρχει ούτε και ένα έστω χωρίο του Διοσκόρου ή του Σεβήρου,

σύνοδο (449), τον χαρακτήρισε «ομόδοξο... και ομόφρονα του Ευτυχούς... και αιρετικό» (Βλ. όπ. παρ., σ. 309). Η άποψη όμως αυτή, εκτός των ανωτέρω παρατιθέμενων αδιαμφισβήτητων στοιχείων που μαρτυρούν περί του αντιθέτου, είναι τελείως εσφαλμένη και για τον πρόσθετο λόγο ότι οι μεμονωμένες εκβολήσεις ορισμένων Πατέρων που ακούστηκαν στη Σύνοδο, καθώς και οι χαρακτηρισμοί του Ευσεβίου Δορυλαίου εναντίον του Διοσκόρου, δεν συνιστούν απόφαση της Συνόδου σχετικά με τον αιρετικό χαρακτήρα της Χριστολογίας του Διοσκόρου. Άλλωστε είναι σαφές ότι οι μεμονωμένες εκβολήσεις ή καταγγελίες ορισμένων Πατέρων σε μια Σύνοδο είτε τοπική είτε Οικουμενική δεν αποτελούν συνοδική απόφαση και ως εκ τούτου δεν εκφράζουν την καθολικότητα της εκκλησιαστικής συνειδήσεως. Επί παραδείγματι, ο Ιωάννης Γερμανικεΐας και οι παπικοί λεγάτοι που ζήτησαν κατά την ε' συνεδρία της Συνόδου τροποποίηση του αρχικού Όρου χαρακτηρίστηκαν από αρκετούς Πατέρες της Συνόδου ως «Νεστοριανοί» (Βλ. ACO II, 1, 2, 123 [319] εξ. 125 [321]), χωρίς ωστόσο αυτό να σημαίνει ότι οι Πατέρες αυτοί, οι οποίοι μάλιστα με την επιμονή τους συνετέλεσαν καθοριστικά στη τροποποίηση του αρχικού Όρου και τη διαμόρφωση του τελικού, θεωρήθηκαν ή πολύ περισσότερο καταδικάστηκαν από την Δ' Οικουμενική Σύνοδο ως αιρετικοί, και μάλιστα Νεστοριανοί. Κάθε άλλο! Κατά συνέπεια είναι επιστημονικά ανεπίτρεπτο να εκλαμβάνονται κατά γράμμα και κατά το δοκούν οι μεμονωμένες εκβολήσεις ή καταγγελίες ορισμένων Πατέρων σε μια Οικουμενική Σύνοδο ή πολύ περισσότερο να αποδίδεται σ' αυτές οικουμενική βαρύτητα, αν προηγουμένως δεν έχει υπάρξει σχετική απόφαση της Συνόδου, η οποία και μόνον εκφράζει εν προκειμένω την καθολικότητα της εκκλησιαστικής συνειδήσεως. Ανεξάρτητα όμως από το γεγονός αυτό πρέπει να επισημάνουμε ότι δεν υπάρχει ούτε ένας ειδικός επιστήμονας στη διεθνή βιβλιογραφία που να ασπάζεται την άποψη, ότι ο Διόσκορος καταδικάστηκε από την Δ' Οικουμενική Σύνοδο όχι μόνο για κανονικούς αλλά και για δογματικούς λόγους. Τουναντίον επιφανείς ορθόδοξοι θεολόγοι και ιστορικοί υποστηρίζουν το τελείως αντίθετο. Μάλιστα ο π. Γεώργιος Florovsky τόνισε με έμφαση ότι ο λόγος, για τον οποίο οι Πατέρες της Χαλκηδόνας δεν καταδίκασαν το Διόσκορο για αίρεση, ήταν ότι ο Διόσκορος δεν αρνήθηκε τη «διπλή ομοουσιότητα» του Θεανθρώπου, όπως είχε κάνει δηλ. ο Ευτυχής στην Ενδημούσα σύνοδο του 448 (Βλ. G. Florovsky, *The Byzantine Fathers of the Fifth Century*, στη σειρά *The Collected Works of George Florovsky*, Vol. 8, Buchervertriebsanstalt, Vaduz 1987, σ. 327). Επίσης ο π. Ιωάννης Ρωμανίδης σε ειδική μελέτη του που διάβασε ως εισήγηση στο Aarhus της Δανίας το 1964 υποστήριξε τεκμηριωμένα, ότι ο Διόσκορος δεν καταδικάστηκε ως αιρετικός κατά την Δ' Οικουμενική Σύνοδο, γιατί η «ληστρική» σύνοδος (449), στην οποία προήδρευε, δεν θεωρήθηκε από τους Πατέρες της Χαλκηδόνας ως αιρετική, αφού η αποκατάσταση του Ευτυχούς στηρίχτηκε προφανώς στην ομολογία του ότι ο Χριστός είναι «ομοούσιος τη μητρί αυτού» (Βλ. J. S. Romanides, όπ. παρ., σ. 97 εξ.). Βλ. και Βλ. Ιω. Φειδά, *Εκκλησιαστική Ιστορία Α'*, Αθήναι 1992, σ. 646, καθώς και Γ. Δ. Μαρτζέλου, «Η επιστημονικότητα μιας “επιστημονικής κριτικής” στη διδακτορική διατριβή του Ηλ. Δ. Κεσμίρη, “Η Χριστολογία και η εκκλησιαστική πολιτική του Διοσκόρου Αλεξανδρείας”, Θεσσαλονίκη 2000», στο *Γρηγόριος ο Παλαμάς* 86 (798), Παντελεήμονι τω Β', τω Παναγιωτάτω Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης, Τεύχος αφιερωτήριον επί τη εις Κύριον εκδημία αυτού, Θεσσαλονίκη 2003, σ. 598 κ.ε.

¹⁹ Περισσότερα για το θέμα αυτό βλ. Γ. Δ. Μαρτζέλου, *Γένεση και πηγές του Όρου της Χαλκηδόνας. Συμβολή στην ιστορικοδογματική διερεύνηση του Όρου της Δ' Οικουμενικής Συνόδου*, Εκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1986, σ. 70 εξ., 129 εξ.

²⁰ Βλ. «DISCUSSION: Concerning the paper of Professor Karmiris», όπ. παρ., σ. 77. Βλ. και P. Gregorios – W. H. Lazareth – N. A. Nissiotis, όπ. παρ., σ. 45.

όπου να φαίνεται ότι δέχονται οι ίδιοι ανάκραση και φυρμό των φύσεων, όπως τους κατηγορεί ο Δαμασκηνός. Αντίθετα υπάρχουν αρκετά σημεία, στα οποία ο Διόσκορος και ο Σεβήρος απορρίπτουν κατά λέξη την ανάκραση, τη σύγχυση και το φυρμό των φύσεων. Ήδη στην Δ΄ Οικουμενική Σύνοδο ο Διόσκορος δήλωσε με έμφαση: «Ούτε σύγχυσιν λέγομεν ούτε τομήν ούτε τροπήν. Ανάθεμα τω λέγοντι ή σύγχυσιν ή τροπήν ή ανάκρασιν»²¹. Εξάλλου ο Σεβήρος ρητά και κατηγορηματικά καταδικάζει επανειλημμένα τη σύγχυση και την τροπή των φύσεων, προβάλλοντας με έμφαση το ασύγχυτο και άτρεπτο των δύο φύσεων μετά την ένωση εν Χριστώ²². Κατά συνέπεια είναι επιστημονικά ανεπίτρεπτο να στηριχθούμε μονομερώς στο Δαμασκηνό, για να πληροφορηθούμε για τη διδασκαλία των Αντιχαλκηδονίων, όπως πράττουν δυστυχώς τελείως εσφαλμένα και παραπλανητικά ορισμένοι θεολόγοι και ερευνητές²³, όταν έχουμε τα ίδια τα κείμενα των Αντιχαλκηδονίων, όπου ξεκαθαρίζουν οι ίδιοι τί δέχονται και τί όχι. Με άλλα λόγια, όταν εξετάζουμε διδασκαλίες ή θέσεις κάποιων συγγραφέων, είτε αιρετικών είτε ορθοδόξων, είναι άκρως αντιεπιστημονικό να στηρίζομαστε αποκλειστικά σε γνώμες τρίτων, και όχι στα πηγαία κείμενα των ίδιων των συγγραφέων. Μια τέτοια μέθοδος εξάπαντος δεν μπορεί να συνιστά επιστημονική έρευνα. Και στην προκειμένη λοιπόν περίπτωση πρωτίστως και κυρίως πρέπει να στηριχτούμε στα ίδια τα κείμενα του Διοσκόρου και του Σεβήρου, για να καταλήξουμε σε συμπεράσματα σχετικά με τη διδασκαλία τους, και όταν διαπιστώσουμε ότι υπάρχουν γνώμες τρίτων, όπως του αγ. Ιωάννη του Δαμασκηνού ή άλλων Πατέρων, που είναι διαφορετικές ή και αντίθετες με τα συμπεράσματά μας, τότε οφείλουμε να ερμηνεύσουμε πού οφείλεται αυτή η διαφοροποίηση. Το ερώτημα δηλ., στο οποίο οφείλει να απαντήσει ένας ερευνητής, όταν εξετάζει τη Χριστολογία του Διοσκόρου ή του Σεβήρου από άποψη δογματική και υπό το πρίσμα της ορθοδόξου παραδόσεως, είναι το εξής: Γιατί, ενώ ο Διόσκορος και ο Σεβήρος απορρίπτουν ρητά την ανάκραση και το φυρμό των φύσεων εν Χριστώ, ο

²¹ Βλ. ACO II, 1, 1, 112. Βλ. επίσης και όσα αναφέρει στην *Επιστολή του Προς Σεκουνδίνο* για τη διπλή ομοουσιότητα του σαρκωμένου Λόγου (R. Y. Ebied – L. R. Wickham, «A Collection of unpublished Letters of Timothy Aelurus», στο *Journal of Theological Studies* 21[1970], σ. 337, 360).

²² Βλ. ενδεικτικά τα αποσπάσματα που διασώζει ο Λεόντιος ο Βυζάντιος από την επιστολή του Σεβήρου *Προς Σόλωνα* (Κατά Μονοφυσιτών, PG 86, 1845 D: «Τα εξ ὧν ὁ Ἐμμανουήλ υφεστήκει καὶ μετὰ τὴν ἐνώσιν οὐ τέτραπται, υφέστηκε δὲ ἐν τῇ ἐνώσει καὶ ἐν μιᾷ υποστάσει θεωρούμενα») καὶ ἀπὸ τοῦ Β΄ Λόγου τοῦ *Προς Ἰωάννην τὸν Γραμματικόν* (ὅπ. παρ., PG 86, 1848 A: «Καὶ τῶν ἐξ ἡμῶν ἡ ἐνωσις μενόντων ἀμειώτων καὶ ἀναλλοιώτων, ἐν συνθέσει δὲ υφεστώτων, καὶ οὐκ ἐν μονάσιν ἰδιοσυστάτοις... Καὶ ὡς τὰ ἐξ ὧν εἰς Χριστὸς ἐν τῇ συνθέσει, τελείως καὶ ἀμειώτως υφέστηκεν»), καθὼς καὶ τὸ ἀπόσπασμα τοῦ Σεβήρου ποὺ διασώζει ὁ μοναχὸς Εὐστάθιος (*Επιστολή πρὸς Τιμόθεον Σχολαστικόν, περὶ δύο φύσεων κατὰ Σεβήρου*, PG 86, 912 CD: «Τὸ γὰρ ἐκ δύο τινῶν συνενηγεμένον, οὔτε τὰ ἐξ ὧν συνετέθη συνέχεν... Τῶν μὲν ἐξ ὧν ἐστὶν ὁ Χριστὸς μενόντων ἀμειώτων καὶ ἀναλλοιώτων ἐν συνθέσει δὲ υφεστώτων»). Αναλυτικὰ γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ βλ. Ἰω. Θ. Νικολόπουλου, *Ἡ Χριστολογία τοῦ Σεβήρου Ἀντιοχείας καὶ ὁ ὅρος τῆς Χαλκηδόνας* (Διδακτορική Διατριβή), Θεσσαλονίκη 2002, σ. 89 κ.ε.· 93 κ.ε.· 249 κ.ε.

²³ Βλ. λ.χ. Δ. Τσελεγγίδη, ὅπ. παρ., σ. 311 καὶ J.-C. Larchet, ὅπ. παρ., στο *Θεολογία* 74/2 (2003), σ. 663 ἐξ.

Δαμασκηνός τους κατηγορεί, ότι δέχονται ανάκραση και φυρμό; -Και η απάντηση στην προκειμένη περίπτωση είναι μία και μοναδική: Ο Δαμασκηνός δεν ενδιαφέρεται εν προκειμένω να αναλύσει επιστημονικά και επί τη βάσει των δηλώσεων ή των συγγραμμάτων του Διοσκόρου και του Σεβήρου τη χριστολογική διδασκαλία τους, όπως κάνει σήμερα η επιστήμη της Θεολογίας. Γι' αυτόν το κριτήριο της αξιολογήσεως του Διοσκόρου, του Σεβήρου, καθώς και των λοιπών Αντιχαλκηδονίων, είναι ότι δεν δέχονται την Δ' Οικουμενική Σύνοδο και τον Όρο της, όπου γίνεται λόγος για το «ασυγχύτως» και «ατρέπτως» της ενώσεως των δύο φύσεων στο Χριστό. Αυτό ακριβώς δίνει κάθε δικαίωμα στο Δαμασκηνό να τους κατηγορεί ότι αρνούνται την ασύγχυτη και άτρεπτη ένωση των δύο φύσεων και ότι δέχονται ως εκ τούτου την ανάκραση και το φυρμό τους, και ας υποστηρίζουν οι ίδιοι ότι απορρίπτουν τη «σύγχυση» και την «τροπή». Πρόκειται όμως για μια κατηγορία, την οποία τους αποδίδει κατά συνεκδοχήν, με βάση το ανωτέρω σκεπτικό και όχι με βάση την έρευνα που τυχόν έκανε ο ίδιος σε πηγαία κείμενα είτε του Διοσκόρου είτε του Σεβήρου και των λοιπών Αντιχαλκηδονίων. Δεν τον ενδιέφερε άλλωστε μια τέτοιου είδους έρευνα, γιατί ο στόχος του εν προκειμένω είναι πολεμικός και ποιμαντικός. Θέλει να προφυλάξει το ορθόδοξο ποίμνιο από τον κίνδυνο των αρνητών της Δ' Οικουμενικής Συνόδου. Δεν τον ενδιαφέρει εν προκειμένω, αν η Χριστολογία τους καθ' εαυτήν είναι αιρετική ή ορθόδοξη. Γι' αυτόν οι Αντιχαλκηδόνιοι, αφού δεν δέχονται την οικουμενική απόφαση της Εκκλησίας κατά την Δ' Οικουμενική Σύνοδο, είναι αιρετικοί.

Εξάλλου θα πρέπει πάντοτε να έχουμε υπόψη μας ότι οι Πατέρες είναι ποιμένες και ως ποιμένες δεν ενδιαφέρονται τόσο για τις ακριβείς επιστημονικές αναλύσεις όσο κυρίως και κατ' εξοχήν για τη διαφύλαξη του ορθοδόξου πληρώματος από τον κίνδυνο των αιρέσεων. Για το λόγο αυτό στην πολεμική τους κατά των διαφόρων αιρέσεων πολλές φορές δεν εκφράζονται με απόλυτη επιστημονική ακρίβεια, όπως λ.χ. θα απαιτούσε η σύγχρονη επιστημονική δεοντολογία. Αυτό που τους ενδιαφέρει πρωτίστως και κυρίως είναι η ποιμαντική αντιμετώπιση των αιρέσεων και όχι η ακριβής επιστημονική τους προσέγγιση, όταν μ' αυτήν δεν εξυπηρετούνται οι ποιμαντικοί τους στόχοι. Η διαπίστωση αυτή αποτελεί μια βασική αρχή, την οποία δεν θα πρέπει να αγνοεί κατά τη μελέτη των πατερικών κειμένων κανένας ερευνητής θεολόγος, προκειμένου να καταλήξει σε σωστά συμπεράσματα. Είναι εξόχως χαρακτηριστικό ότι τη βασική αυτή αρχή την υπογραμμίζει ήδη ο άγ. Γρηγόριος ο Παλαμάς, παραπέμποντας μάλιστα προς κατοχύρωσή της στο Μ. Βασίλειο. «*Ἐτερόν ἐστιν*», σημειώνει, «*ἡ ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας (δηλ. τῆς ορθοδόξου πίστεως) ἀντιλογία καὶ ἕτερον ἡ τῆς πίστεως ὁμολογία, καὶ ἐπὶ μὲν τῆς ἀντιλογίας οὐκ ἀνάγκη περὶ τὰς λέξεις ἀκριβολογείσθαι τὸν ἀντιλέγοντα, ὡς καὶ ὁ Μέγας φησὶ Βασίλειος, ἐπὶ δὲ τῆς ὁμολογίας ἀκρίβεια δια πάντων*

τηρείται και ζητείται»²⁴. Αποτελεί λοιπόν μέγα μεθοδολογικό σφάλμα, όταν κατά την επιστημονική αναζήτηση της αλήθειας εκλαμβάνονται πάντοτε κατ' ακρίβεια τα όσα οι Πατέρες λένε κατά των αιρετικών, σαν να πρόκειται για σύγχρονες επιστημονικές προσεγγίσεις, τη στιγμή που οι ίδιοι οι Πατέρες διευκρινίζουν ότι στην αντιλογία τους κατά των αιρετικών δεν είναι αναγκαίο να υπάρχει ακρίβεια. Ακρίβεια «*τηρείται και ζητείται*» μόνο κατά την ομολογία της πίστεως, δηλ. κατά τη διατύπωση του ορθοδόξου δόγματος. Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι οι Πατέρες αποφεύγουν να κάνουν μερικές φορές διαπιστώσεις που θυμίζουν, θα λέγαμε, σύγχρονες επιστημονικές προσεγγίσεις, όπως λ.χ. ο άγ. Ιωάννης ο Δαμασκηνός στο ανωτέρω *Περί αιρέσεων* έργο του. Ωστόσο δεν θα πρέπει να θεωρούνται οι Πατέρες ως σύγχρονοι θεολόγοι ερευνητές που στόχο έχουν απλώς και μόνο την ανάδειξη της επιστημονικής αλήθειας. Δεν τους ενδιαφέρει ένας τέτοιος στόχος, όταν δεν εξυπηρετείται ή πολύ περισσότερο όταν κινδυνεύει η ενότητα της Εκκλησίας. Αν δεν ληφθεί σοβαρά υπ' όψη η ποιμαντική αυτή διάσταση και στόχευση της πατερικής θεολογίας και δεν συνειδητοποιηθεί η καθοριστική σημασία της κατά την αντιμετώπιση των αιρέσεων, δεν είναι δυνατό να κατανοηθούν σωστά οι πατερικές τοποθετήσεις και διατυπώσεις με αντιαιρετικό περιεχόμενο.

β) Η ιδεολογική ορθοδοξία και η Ορθοδοξία της Εκκλησίας

Επειδή προφανώς οι αντιρρήσεις των ανωτέρω ορθοδόξων θεολόγων σχετίζονται κυρίως με το χαρακτηρισμό των Αντιχαλκηδονίων οπαδών του Διοσκόρου ως «ορθοδόξων», ας μας επιτραπεί εν προκειμένω να απαντήσουμε σε ορισμένα ερωτήματα που αναφύονται ενδεχομένως σχετικά με το ζήτημα αυτό. Νομιμοποιείται λ.χ. από ορθόδοξη άποψη να χαρακτηρίζονται ο Διόσκορος και οι οπαδοί του ορθόδοξοι, τη στιγμή που στη συνείδηση της Εκκλησίας είναι καταδικασμένοι αιρετικοί; Δεν εξισώνονται έτσι με μας που είμαστε μέλη της Ορθόδοξης Εκκλησίας και δεν αντιβαίνει ο χαρακτηρισμός αυτός στη συνείδηση των Πατέρων της Εκκλησίας που τους θεωρούσαν αιρετικούς;

Αν και τα ερωτήματα αυτά απαντώνται έμμεσα από όσα αναφέραμε πιο πάνω, για να απαντήσουμε σ' αυτά με σαφήνεια, θα πρέπει να έχουμε υπόψη μας ότι *η έννοια της πραγματικής ορθοδοξίας για τους Πατέρες της Εκκλησίας δεν είναι ιδεολογική αλλά εκκλησιολογική*. Γι' αυτό και οι Πατέρες της Εκκλησίας δεν διστάζουν όχι μόνο να θεωρούν αγίους και μεγάλους διδασκάλους της Εκκλησίας κάποιους προγενέστερους Πατέρες, οι οποίοι, αν και διατύπωσαν κάποιες

²⁴ Βλ. Ιωάννου Καρμίρη, *Τα δογματικά και συμβολικά μνημεία της Ορθοδόξου Καθολικής Εκκλησίας*, τόμ. Ι, Εν Αθήναις ²1960, σ. 378.

εσφαλμένες δογματικές απόψεις, βρίσκονταν πάντοτε μέχρι το τέλος της ζωής τους σε πλήρη κοινωνία με την Εκκλησία, όπως λ.χ. ο Γρηγόριος Νύσσης και ο ιερός Αυγουστίνος, αλλά ακόμη και να χαρακτηρίζουν «ορθοδόξους» εξ επόψεως καθαρά ιδεολογικής κάποιους αιρετικούς που διατήρησαν μεν την ορθοδοξία τους ως προς την ουσία του δόγματος, αλλά θεωρήθηκαν αιρετικοί, γιατί διέκοψαν την κοινωνία τους με την Εκκλησία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα εν προκειμένω είναι και πάλι ο μεγάλος και ακριβής δογματολόγος της Ορθοδόξου Πίστεως, ο άγ. Ιωάννης ο Δαμασκηνός, ο οποίος αποδίδει το χαρακτηρισμό του «ορθοδόξου» όχι μόνο στο Διόσκορο και στους οπαδούς του, αλλά και σε άλλους αιρετικούς στο *Περί αιρέσεων* έργο του.

Ιδού πώς περιγράφει ο Δαμασκηνός άλλες δύο αιρετικές παρατάξεις, τους *Ικέτες* και τους *Αυτοπροσκόπτες*: «*Ικέται οίτινες ασκηταί μεν υπάρχουσιν, ορθόδοξοι εν τοις άλλοις άπασιν όντες, συναρόμενοι δε άμα γυναιζίν ασκητρίαις, ύμνους τω Θεώ προσφέρουσι μετά χορείας τινός και ορχήσεως...*»²⁵. «*Αυτοπροσκόπται πάντα μεν ορθόδοξοι υπάρχοντες, αδεώς δε της καθολικής Εκκλησίας και κοινωνίας σφας αυτούς προφάσεώς τινος ευτελούς ένεκα αποκόπτοντες*»²⁶.

Αν η έννοια της «ορθοδοξίας» συνίστατο απλώς και μόνο σε μια θεολογική ιδεολογία και τίποτε περισσότερο, ουδέποτε θα ήταν δυνατό ο άγ. Ιωάννης ο Δαμασκηνός, που διακρίνεται για τη δογματική ευαισθησία και την ακριβολογία του, να χαρακτηρίσει τους παραπάνω αιρετικούς ως «ορθοδόξους», και μάλιστα τους *Αυτοπροσκόπτες* ως κατά «πάντα ορθοδόξους». Κι' αυτό γιατί ο χαρακτηρισμός αυτός θα σήμαινε την εξίσωση των παραπάνω αιρετικών με τα μέλη της Ορθοδόξου Εκκλησίας και θα ήταν αντίθετος με την προγενέστερη πατερική παράδοση, που τους θεωρούσε αιρετικούς. Κατά συνέπεια η ορθοδοξία αυτή που αποδίδει ο Δαμασκηνός στους παραπάνω αιρετικούς αναφέρεται αποκλειστικά και μόνο στην ουσία του δόγματος και έχει απλώς ιδεολογικό χαρακτήρα. Για το Δαμασκηνό όμως η ιδεολογική αυτή ορθοδοξία, την οποία τους αποδίδει, δεν αρκεί, για να τους αμνηστεύσει ως αιρετικούς. Γι' αυτό άλλωστε και τους περιλαμβάνει μεταξύ των άλλων αιρετικών στο *Περί αιρέσεων* έργο του. Έχουμε μάλιστα τη γνώμη ότι ιδιαίτερα η περιγραφή που κάνει για τους *Αυτοπροσκόπτες* δείχνει σαφέστατα κατά τι διαφέρει αυτή η ιδεολογική ορθοδοξία από την πραγματική Ορθοδοξία, που δεν είναι απλώς ιδεολογία αλλά κοινωνία με την Εκκλησία. Είναι πράγματι εκπληκτικό ότι, καίτοι τους χαρακτηρίζει ως κατά πάντα ορθοδόξους, εντούτοις τους θεωρεί ως αιρετικούς όχι για άλλη αιτία, αλλά επειδή αποκόπηκαν από την κοινωνία της Εκκλησίας, εξαιτίας μιας ευτελούς, όπως λέει, προφάσεως, που δεν είναι μάλιστα και τόσο ευτελής, όπως φαίνεται από

²⁵ Βλ. PG 94, 756 C –757 A.

²⁶ Βλ. PG 94, 761 B.

όσα αναφέρει στη συνέχεια. Άλλο λοιπόν είναι η ιδεολογική ορθοδοξία, που συνίσταται στην ορθοδοξία κατά την ουσία του δόγματος και μπορεί να αποδίδεται ακόμη και σε αιρετικούς, και άλλο η πραγματική και πλήρης Ορθοδοξία που είναι κοινωνία με την Εκκλησία και χαρακτηρίζει τους Ορθοδόξους. Με άλλα λόγια η Ορθοδοξία κατά το Δαμασκηνό, που συνοψίζει εν προκειμένω τους προγενέστερους Πατέρες της Εκκλησίας, δεν είναι απλώς ιδεολογική, όπως τονίσαμε και προηγουμένως, αλλά εκκλησιολογική. Αν δεν υπάρχει η εκκλησιολογική διάσταση της Ορθοδοξίας, η ιδεολογική ορθοδοξία δεν φτάνει, για να θεωρείται κάποιος Ορθόδοξος. Η κοινωνία με την Εκκλησία είναι που δίνει στην ιδεολογική ορθοδοξία την πληρότητα και το αγιοπνευματικό περιεχόμενο της εκκλησιαστικής Ορθοδοξίας.

Οι επισημάνσεις μάλιστα αυτές αποκτούν ιδιαίτερη σημασία και βαρύτητα, αν λάβουμε υπ' όψη μας ότι στις παραπάνω περιγραφές που κάνει ο Δαμασκηνός δεν πρόκειται απλώς για σχισματικούς, έτσι ώστε δικαιολογημένα να τους θεωρεί ορθοδόξους ως προς την ουσία του δόγματος, αλλά για αιρετικούς με την πλήρη σημασία του όρου. Άλλωστε, όταν ο Δαμασκηνός αναφέρεται αποκλειστικά σε σχισματικούς, δεν παραλείπει να το επισημάνει, αν και τους θεωρεί κι' αυτούς αιρετικούς με την ευρύτερη έννοια του όρου, και γι' αυτό τους εντάσσει στο *Περί αιρέσεων* έργο του²⁷. Εξάλλου θα πρέπει να έχουμε υπ' όψη μας ότι όχι μόνο στο Δαμασκηνό, αλλά γενικότερα στους Πατέρες της Εκκλησίας τα όρια μεταξύ σχίσματος και αιρέσεως δεν είναι απολύτως σαφή, και γι' αυτό ακριβώς πολλές φορές οι όροι «σχίσμα» και «αίρεσις» εναλλάσσονται στα συγγράμματά τους²⁸. Κι' αυτό βέβαια είναι απολύτως εύλογο, γιατί το κριτήριο της Ορθοδοξίας και της αιρέσεως για τους Πατέρες, όπως φάνηκε ήδη από όσα είπαμε, δεν είναι απλώς ιδεολογικό αλλά εκκλησιολογικό.

Κατά συνέπεια, αν γίνει κατανοητό ότι οι Πατέρες μπορούν να αποδίδουν ιδεολογική ορθοδοξία ακόμη και σε αιρετικούς, όταν βεβαίως την διαπιστώνουν, κανείς δεν θα πρέπει να σκανδαλίζεται και να νομίζει ότι, όταν γίνεται λόγος για την ορθοδοξία του Διοσκορού και των Αντιχαλκηδονίων οπαδών του, αμφισβητούνται οι Πατέρες της Εκκλησίας που τους θεωρούν αιρετικούς και θίγεται με τον τρόπο αυτό η ορθόδοξη συνείδηση της Εκκλησίας. Μόνον αυτός που δεν διακρίνει την Ορθοδοξία της Εκκλησίας από την ιδεολογική ορθοδοξία ορισμένων αιρετικών μπορεί να φτάσει σε τέτοιου είδους συμπεράσματα. *Κι' αυτό*

²⁷ Βλ. λ.χ. PG 94, 720 AB.

²⁸ Βλ. λ.χ. το χαρακτηρισμό των Αρειανών εκ μέρους του Μ. Βασιλείου άλλοτε ως «αιρέσεως» και άλλοτε ως «σχίσματος» (βλ. *Περί του Αγίου Πνεύματος* 30, 76, PG 32, 212 C· *Επιστολή* 204, *Τοις Νεοκαισαρεύσιν*, 6, PG 32, 753 B· *Επιστολή* 214, *Τερεντίω κόμητι*, 3, PG 32, 788 B), καίτοι ο ίδιος στην Α' κανονική επιστολή του, στον Αμφιλόχιο Ικονίου, επιχειρεί να κάνει σαφή διάκριση των αιρέσεων από τα σχίσματα και τις παρασυναγωγές (βλ. *Επιστολή* 188, *Αμφιλοχίω περί κανόνων*, 1, PG 32, 665 AB).

γιατί αδυνατεί να καταλάβει ότι, όταν εκφέρονται επιστημονικές απόψεις για την ορθοδοξία του Διοσκόρου και των Αντιχαλκηδονίων οπαδών του, πρόκειται αποκλειστικά και μόνο για την ιδεολογική ορθοδοξία καταδικασμένων στη συνείδηση της Εκκλησίας αιρετικών, και η ορθοδοξία αυτή δεν ταυτίζεται με την Ορθοδοξία της Εκκλησίας. Θα θέλαμε εν προκειμένω να ρωτήσουμε: Θίγεται μήπως η ορθόδοξη συνείδηση της Εκκλησίας ή ο αιρετικός χαρακτήρας των Ικετών και των Αυτοπροσκοπτών, ώστε να νομίζει κανείς ότι οι Πατέρες έκαναν λάθος που τους θεωρούσαν αιρετικούς, όταν ο Δαμασκηνός τους χαρακτηρίζει «ορθοδόξους», και μάλιστα τους Αυτοπροσκόπτες ως κατά «πάντα ορθοδόξους»; -Κατηγορηματικά και απολύτως όχι. Γιατί ο Δαμασκηνός ξέρει ότι κάνει λόγο για την ιδεολογική ορθοδοξία συγκεκριμένων αιρετικών. Γι' αυτό και δεν ενοχλείται καθόλου, χαρακτηρίζοντάς τους ως «ορθοδόξους». Με άλλα λόγια το θέμα της ιδεολογικής ορθοδοξίας ή αίρεσης του Διοσκόρου και των οπαδών του δεν είναι θέμα που ενδιαφέρει την Εκκλησία, αλλά μόνο την επιστήμη. Για την Εκκλησία το θέμα είναι ήδη λυμένο: ο Διόσκορος και οι Αντιχαλκηδόνιοι οπαδοί του, όπως το έχουμε τονίσει πολλές φορές, είναι αιρετικοί, γιατί αρνήθηκαν να δεχθούν την οικουμενική απόφαση της Εκκλησίας κατά την Δ' Οικουμενική Σύνοδο. Ωστόσο, επειδή το θέμα της ιδεολογικής ορθοδοξίας ή αίρεσης του Διοσκόρου και των οπαδών του παρουσιάζει κυρίως και κατ' εξοχήν επιστημονικό ενδιαφέρον, είναι έργο της θεολογικής επιστήμης, και ιδιαίτερα των κλάδων της Ιστορίας των Δογμάτων και της Δογματικής, να απαντήσουν σε επιμέρους ερωτήματα που ανακύπτουν κατά τη μελέτη των έργων τους ή άλλων συναφών πηγών κειμένων. Τέτοια ερωτήματα λ.χ. θα μπορούσαν να είναι: α) αν ο Διόσκορος και οι Αντιχαλκηδόνιοι οπαδοί του δέχονται την ομοουσιότητα της ανθρώπινης φύσης του Χριστού με τη δική μας φύση ή όχι, β) αν παράλληλα με την κοινοποίηση των φυσικών ιδιωμάτων στο πρόσωπο του σαρκωμένου Λόγου δέχονται ή όχι και τη διάκρισή τους σε θεοπρεπή και ανθρωποπρεπή, αποδίδοντας τα θεοπρεπή στη θεότητα και τα ανθρωποπρεπή στην ανθρωπότητα του Χριστού, γ) αν το «εκ δύο φύσεων» και το «μία φύσις μετά την ένωση» νοούνται κατ' αυτούς με την κυρίλλεια ή με την ευτυχιανική σημασία, δ) αν η άρνησή τους να δεχθούν «δύο φύσεις» εν Χριστώ οφείλεται στην αποδοχή της μονοφυσιτικής Χριστολογίας του Ευτυχούς ή στο φόβο τους έναντι της δυοφυσιτικής Χριστολογίας του Νεστορίου κλπ. Και εδώ ασφαλώς το λόγο έχουν οι ειδικές επιστημονικές μελέτες ή διδακτορικές διατριβές, τα συμπεράσματα των οποίων, όποια και να είναι, δεν θίγουν καθόλου την αξιολόγηση και την πίστη της Εκκλησίας για τους Αντιχαλκηδονίους. Στα επιστημονικά αυτά θέματα «και το επιτυγχάνειν ουκ άχρηστον, και

το διαμαρτάνειν ακίνδυνον», κατά τη σοφή έκφραση του αγ. Γρηγορίου του Θεολόγου²⁹. Μόνο αν κάποιος συγχέει ή ταυτίζει την ιδεολογική ορθοδοξία, που μπορεί να χαρακτηρίζει ακόμη και αιρετικούς, με την πραγματική Ορθοδοξία, που είναι πλήρης κοινωνία με την Ορθόδοξη Εκκλησία, μπορεί να ενοχλείται από τα συμπεράσματα της επιστημονικής έρευνας και να πιστεύει ότι, για να δικαιωθεί ο χαρακτηρισμός του Διοσκόρου και των οπαδών του ως αιρετικών, θα πρέπει οπωσδήποτε και κατ' ανάγκην να υπάρχουν σ' αυτούς αιρετικά στοιχεία και ως προς την ουσία του δόγματος. Αν δεν τον προβληματίζει τουλάχιστον το γεγονός ότι ο αγ. Ιωάννης ο Δαμασκηνός, αναφερόμενος σε αιρετικούς (τους Αντιχαλκηδονίους, τους Ικέτες και τους Αυτοπροσκόπτες) τους χαρακτηρίζει «ορθοδόξους», δεν θα μπορέσει ποτέ να κατανοήσει την ειδοποιό διαφορά μεταξύ εκκλησιολογικής και ιδεολογικής θεώρησης των αιρέσεων ή πιο συγκεκριμένα μεταξύ της ποιμαντικής αντιμετώπισης και της επιστημονικής αξιολόγησής τους και να απαλλαγεί έτσι πλήρως από το «σκάνδαλο» της ιδεολογικής και επιστημονικής αξιολόγησης των Αντιχαλκηδονίων, δηλ. του Διοσκόρου και των οπαδών του, ως «ορθοδόξων».

Συμπέρασμα

Ύστερα από όσα είπαμε, προκύπτει, νομίζουμε, σαφώς ότι, καίτοι ο αγ. Ιωάννης ο Δαμασκηνός θεωρεί τους Αντιχαλκηδονίους ως αιρετικούς, επειδή αρνήθηκαν να δεχθούν την Δ' Οικουμενική Σύνοδο, εντούτοις δεν διστάζει να αναγνωρίσει την ιδεολογική ορθοδοξία τους ή με άλλα λόγια την ορθοδοξία τους κατά την ουσία του δόγματος, χαρακτηρίζοντάς τους ως προς όλα τα άλλα «ορθοδόξους».

Η διαπίστωση αυτή έχει τεράστια σημασία και είναι καθοριστική για την προώθηση του Θεολογικού Διαλόγου με τους Αντιχαλκηδονίους ή, όπως τους αποκαλούμε σήμερα, Μη-Χαλκηδονίους. Με άλλα λόγια κατά τις θεολογικές μας επαφές μαζί τους θα πρέπει ως Ορθόδοξοι να μη ζητούμε απ' αυτούς, προκειμένου να επανέλθουν στην Ορθόδοξη Εκκλησία, τίποτε περισσότερο απ' αυτό που ζητούσαν καθ' όλους τους αιώνες μετά το σχίσμα του 451 οι Πατέρες της Εκκλησίας μας: Να αποδεχθούν δηλ. πλήρως την Δ' Οικουμενική Σύνοδο, καθώς βέβαια και τις επόμενες Οικουμενικές Συνόδους, που συνεχίζουν και επιβεβαιώνουν ουσιαστικά την Δ' Οικουμενική Σύνοδο, ως άγιες και Οικουμενικές. Όπως απορρίπτοντας την Δ' Οικουμενική Σύνοδο αποσχίστηκαν από την Ορθόδοξη Εκκλησία και περιέπεσαν στην αίρεση, έτσι, εφόσον αποδεχθούν την Δ' Οικουμενική Σύνοδο, αίρεται αυτομάτως το δογματικό αίτιο που προκάλεσε το χωρισμό τους από την Ορθόδοξη

²⁹ Βλ. Λόγος ΚΖ', Θεολογικός Α', Κατά Ενωμιανών προδιάλεξις, 10, PG 36, 25 Α.

Εκκλησία και δημιουργείται η βασική και αναγκαία προϋπόθεση για την επανένωσή τους με αυτήν. Αυτό το στόχο θα πρέπει να εξυπηρετούν όλες οι διμερείς θεολογικές επαφές μας με τους Αντιχαλκηδονίους και στο σημείο αυτό η στάση μας ως Ορθοδόξων θα πρέπει να είναι ενιαία και καθολική.